

M. Sait AKMAN ¹

Dr., TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi Kıdemli Analisti

Bozkurt ARAN ²

TEPAV Ticaret Çalışmaları Merkezi Direktörü, Emekli Büyükelçi

DTÖ Nairobi Bakanlar Konferansı ve Dünya Ticaretinin Geleceği

Onuncusu yapılan Dünya Ticaret örgütü (DTÖ) Bakanlar Konferansı, 14 yıldır devam etmekte olan ve Doha Kalkınma Gündemi adı altında yapılan çok taraflı ticaret turu (Doha Turu) müzakerelerinin artık sürdürülemeyeceğinin anlaşılması bakımından önemlidir. 160'ın üstünde üye ülkenin müzakere tekniklerinden ziyade gündem ve içerik konusunda bir türlü sonuca varamadığı Doha Turu'nun artık bir Kalkınma Gündemi olarak devam edebilmesi bazı etkili üyeler arasında derin ayrılıkların bulunması ve uyumun sağlanamaması nedeniyle mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, tarım ürünlerinde ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması, bilgi teknolojileri anlaşmasının (ITA) genişletilmesi zirvede atılan kayda değer adımlar olarak kabul edilebilir.

Türkiye'nin DTÖ Bakanlar Konferansında kilit konularda karar veren ülkeler arasında yer almaya başlaması ve taleplerini kabul ettirebilmesi ve bu anlamda çok taraflı ticaret kurallarının oluşturulmasında etkinliğini artırması Bakanlar Konferansı'nın ülkemiz açısından önemli bir vechesini teşkil etmektedir. Diğer taraftan dünya ticareti hala temel alanlarda (tarım, sanayi ürünleri, hizmet ticareti) ciddi bir "liberalizasyonun" sağlanmasına ihtiyaç duymaktadır. Doha Turu yoluyla olmasa da DTÖ bünyesinde çok taraflı sistemin kural ve müzakere platformuna olan ihtiyaç Türkiye de dâhil tüm ülkeler için hayati önemini sürdürmektedir. Zira asıl elde edilmesi gereken bazı gelişmelerle Bakanlar Konferansı geride bırakmak değil, müzakere ortamının devamlılığını sağlamaktır.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1337/Sait+Akman>

² <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

Dünya ticaretinin zirve toplantısı: DTÖ Bakanlar Konferansı

Bakanlar Konferansı Dünya Ticaret Örgütü'nün en üst karar alma organıdır. 2 yılda bir tüm DTÖ üyesi ülkelerin dış ticareten sorumlu Bakanları bir araya gelerek dünya ticaret sisteminin geleceğini yönlendirecek kararları alırlar. Ticaretin liberalizasyonu için gerekli adımların ne şekilde atılacağı konusu müzakere ortamında ele alınmaktadır. Üzerinde mutabakat sağlanan konular ve varılan çok taraflı ticaret anlaşmaları DTÖ'ye üye ülkeler bakımından bağlayıcıdır. Bu anlaşmalar çoğunlukla Bakanlar toplantısında nihai olarak ele alınır, son pürüzler giderilir ve ülkelerin onay süreçlerinin tamamlanmasını takiben yürürlüğe girerler. Bu çerçevede DTÖ Anlaşması'nın ilgili maddesi (IV. Madde) uyarınca DTÖ'nün işlevlerini yerine getirmek amacıyla gerekli eylemleri gerçekleştirirler. Ancak, bu tür süreçlerin tamamlanması ile sisteme dâhil edilmiş olan çok taraflı anlaşmaların sayısının kısıtlı olması eleştiri konusu olmaktadır.

DTÖ' karar alma mekanizmasının en üst düzeydeki bu önemli toplantısının Afrika'da yapılması simgesel bakımından önemlidir. 1996 yılından beri faaliyet gösteren kurallı ticaretin uluslararası planda düzenleyici örgütü konumundaki DTÖ'nün, etkinliğinin azaldığı iddialarının sıklıkla gündeme getirildiği ortamda yapılan 10'ncu Bakanlar Toplantısından esasında beklentiler yüksek değildi. DTÖ'nün faaliyet gösterdiği 20 yıl boyunca 2013 yılında yapılan Bali Bakanlar Toplantısında kabul *Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması* dışında çok taraflı ticaret sistemine "serbestleşme" anlamında bir atılım sağlayamamış olması eleştirilere konu oluyordu.

2001 yılında "Doha Kalkınma Gündemi" adı altında ilan edilen serbestleşme girişimi bundan önce gerçekleştirilen 8 turun başarısını 14 yıl süren yoğun müzakerelere rağmen sağlayamamıştır. Bunun yarattığı olumsuz ortamın, giderek DTÖ'nün etkinliğinin de sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu ortamda gerçekleştirilen Bakanlar Toplantısı sonunda kabul edilen Bildiride Doha Kalkınma Gündeminin sonuçlandırılması arayışının fiili olarak terk edildiği anlaşılmaktadır.

Bundan 2 yıl önce Endonezya'nın Bali adasında toplanan 9'ncu Bakanlar Konferansı'nda ticaretin kolaylaştırılmasına anlaşmasına ilişkin mutabakat DTÖ'nün etkinliği bakımından önemlidir. Buna göre DTÖ üyesi ülkeler, ithalat ve ihracatta özellikle gümrük işlemleri ve prosedürlere yönelik ve transit geçişlerde kolaylıklar getirecek bu Anlaşma ile küresel ticarete milyarlarca dolar kazanım elde etme imkânlarına kavuşacaklardır. Anlaşma ticaretin kalkınmaya yönelik etkisi bakımından bir kilometre taşı teşkil etmektedir³. Ancak aradan geçen 2 yıla rağmen Anlaşma'nın DTÖ kurallarına göre yürürlüğe girebilmesi için gereken 108 ülkenin onayının henüz sağlanamadığı ve şu ana dek sadece 68 ülkenin onayladığı görülmekte⁴. Bu durum ülkelerin kendi lehine olabilecek Anlaşmaları dahi yürürlüğe sokmakta ne kadar zorlandıklarının bir göstergesidir. Bir de bunu çok kapsamlı ve ülkeler arasında kolay

³ B. Hoekman ve J. Roakim, 'Leveraging Trade for Development: An Agenda for the Nairobi WTO Ministerial', ECIPE Bulletin, No.7/2015, p.1.

⁴ Türkiye'nin bu Anlaşmayı onaylama süreci halen devam etmekte ve tamamlanması beklenmektedir. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile ticaret maliyetlerinin %13 kadar azalması ve dünya ticaretinin yıllık olarak 377 milyar dolar artış göstermesi beklenmektedir. Dünya Bankası'na göre bu rakam tarifelerin azaltılması ile oluşacak artışın üç katına ulaşmaktadır. Bkz. https://www.wto.org/english/news_e/brief_tradefa_e.htm

giderilemeyen uzlaşmazlıkların olduğu Doha Turu müzakereleri için düşündüğümüzde durumun ne kadar karmaşık olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim bundan tam 14 yıl önce başlayan ve küresel ticaret tarihinin bugüne kadar en uzun ve en çok katılımlı müzakeresi olan Doha Turu'nun Kenya'nın başkenti Nairobi'de geçen hafta tamamlanan 10'uncu Bakanlar Konferansı sonrasında da tamamlanamayacağı anlaşılmıştır. Dahası, tarafların bugüne kadar en azından diplomatik olarak Doha Turu'nun tamamlanmasına yönelik iyi niyet beyanlarının Konferans Bildirgesi'ne (19 Aralık tarihli Taslak Bildirge'ye ⁵) güçlü şekilde yansımadağı görülmektedir.

Nairobi Konferansı ve taraflar arası uzlaşma zorlukları

Esasen ABD, Avrupa Birliği, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin Doha Turu'nun tamamlanması için ısrar etmek yerine başka alternatif yolların da gündeme getirilmesi vurgusuna ilişkin bir süredir başlayan tartışmalar, Konferans'a da geniş şekilde yansımıştır. Diğer taraftan Çin, Hindistan, Güney Afrika, Ekvator, Venezüella ve Afrika grubu ülkeleri gibi üyelerin Doha Turu'nun devamı yönündeki istekliliğinin devam ettiği anlaşılmaktadır ⁶. Bildirge'nin 30'ncü Paragrafı bu farklılığı yansıtmaktadır. İlk grupta yer alan ülkelerin ve özellikle ABD'nin uzayan ve bir türlü sonuca ulaşmayan Doha Turu konusundaki beklentilerinin giderek azalması sonucu çok taraflı müzakereleri anlamlı sonuçlara ulaştıracak yeni yaklaşımları benimsemeleri ciddi bir görüş ayrılığını da ortaya çıkarmakta. Doha Turu müzakereleri üzerinde iki grubun farklı stratejilerinin çarpıştığı görülmektedir. İlk olarak, ABD ve AB Doha Turu görüşmelerinin resmen sona erdirilmesini isterken diğer taraftan çok taraflı sistemin devamına tamamen karşı çıkmamaktadırlar. Elbette ABD'nin gerek gerçekleştirdiği Trans Pasifik Ortaklığı (TPP) görüşmelerini gerek AB ile birlikte yürüttüğü Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) görüşmelerini ve yine AB'nin önemli ekonomilerle ikili planda sürdürdüğü serbest ticaret anlaşmalarını kurallı ticaretin geliştirilmesi bakımından daha etkin bulduğu anlaşılmaktadır. ABD ve AB bu bölgesel ticaret anlaşmalarını her ne kadar "yeni yaklaşım"lar içinde alenen zikretmiyor olsalar da Doha Turu'na devam edilmesinde ısrarcı olmalarının ardında yatan gerekçeler olarak bu olgu her zaman akılda tutulmalıdır. Diğer taraftan BRICS ülkeleri ve bazı gelişme yolunda ülkelerin "kalkınma" odaklı Doha Turu'nda devam edilmesi beklentileri biraz da bu bölgesel anlaşmaların dışında kalmanın getirebileceği zararları önlemeye yönelik bir tutum olarak değerlendirilebilir. Zira Doha Turu'nun tamamlanamaması sadece belirli bir ülke grubundan ziyade hemen tüm üye ülkelerin pek çok konuda uzlaşmaz ve yapıcı olmayan tavırlarından kaynaklanmıştır.

Doha Turu'nun geleceği konusundaki uzlaşmazlığı "çok taraflı ticaret sisteminin" öneminin azaldığı şeklinde yorumlamak çok doğru olmayacaktır. Nitekim Bildirgenin 31'nci. Paragrafına göre tüm taraflar Doha müzakerelerinde arda kalan konularında (üzerinde mutabakata varılan

⁵ Nairobi Bakanlar Konferansı Taslak Bildirgesi için bkz. WT/MIN(15)/W/33/Rev.3 (19 December 2015). https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mc10_docs_e.htm

⁶ Bkz. WT/MIN(15)/W/27 (2 Aralık 2015). Bu ülkelerin ortak önerisine Türkiye de katıldığını belirtmiştir (WT/MIN(15)/W/27/Add.1) (4 Aralık 2015).

alanların çok fazla olmadığı dikkate alınırsa neredeyse tüm alanlarda) müzakerelere bir şekilde (bu Doha Turu dışında ve yeni yaklaşımlar sağlayarak da olabilir) devam edilmesi konusunda güçlü bir irade göstermektedirler. Buna göre, tarım, sanayi ürünleri, hizmetler, kalkınma, TRIPS (ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları) alanlarında çalışmaların devamını gerektirmektedir.

Değişen küresel ekonomik dengeler ve bunun uluslararası ticaret ve yatırımlara yansımaları bir taraftan ülkeleri daha fazla serbestleşmeye ve buna uygun ticaret kuralları ihdas etmeye sevk ederken, bu adımların Doha Turu bünyesinde ve özellikle "tek taahhüt" ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilebilmesi oldukça zor görünmekte. Daha 2003 yılında Cancun'da yapılan 5'nci Bakanlar Konferansı sonrasında taraflar arasında gündeme ve müzakerelere ilişkin çıkan uzlaşmazlığın giderilememiştir. Bunun sonucu özellikle AB ve onu takiben ABD ve diğer bazı üyelerin Doha Turu'nu tamamen bırakmamakla ve önemine her fırsatta vurgu yapmakla beraber, bölgesel ticaret anlaşmalarına yönelmelerinin etkisinin bugün daha net şekilde müzakere pozisyonlarına yansıttıkları aşikârdır. Nairobi Bakanlar Konferansı DTÖ tarihine 14 yılı deviren Doha Turu müzakereleri tarihine Tur'un geleceğine ilişkin keskin ayrılıkların yansıdığı toplantı olarak geçecektir.

Nairobi toplantısı öncesi oluşan karamsar hava aslında bir bakıma tarafların kendi aralarında gerekli adımları atamayacakları ve Konferansın tam bir başarısızlıkla sonuçlanacağı yönünde oluşmuştu. Zira Konferans sonrası çıkarılacak Bildirgenin hemen hiçbir maddesinde tam bir mutabakatın sağlanamadığı hatta detaylarda dahi ciddi görüş ayrılıklarının olduğu bilinmekteydi. Üye ülkelerin önerilerini almak üzere DTÖ Genel Direktörü R. Azevedo tarafından görevlendirilen heyetin (kolaylaştırıcılar heyeti) topladığı 50 sayfa kadar öneri metninin ülkeler arasında karşılıklı anlaşmazlığı aşmak için pek de ümit vermediği düşünülmekteydi. Konferans öncesi, uzlaşma metninin birçok yerinde "parantez" içine alınan konular henüz kesinleşmemiş ve tartışmalar sonuçlanmamıştı. Tarafların Bakanlar Konferansı sonrası belirli konularda uzlaşma sağlamalarına yönelik olarak tüm bu öneri paketlerinin birleştirilme çabası ile hangi konularda adımlar atılabileceği ve belirli sonuçlara ulaşılabileceği (*deliverable*) üzerinde yoğun tartışmalar son ana kadar devam etmiştir. Bu konular arasında özellikle En Az Gelişmiş Ülkeleri (EAGÜ) yakından ilgilendiren tarım konusunda ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması, özel korunma mekanizmaları, pamuk ticareti gibi alanları içermiştir.

Tüm bu gelişmeler ışığında taraflar arasında, gerek DTÖ bağlamında devam eden görüşmeler gerek Doha Kalkınma Gündemi (Doha Turu) kapsamında yapılan müzakereler çerçevesinde, mütevazı da olsa bazı kararların alındığını görmek dünya ticaret sistemi için olumludur. Bu adımlar, çok taraflı ticaret sisteminin işlevselliğini, önemini ve gündemdeki yerini tamamen yitirmediğini göstermek bakımından önemlidir. Nitekim ABD Ticaret Temsilcisi M. Froman'a göre örneğin ihracat sübvansiyonları alanında alınan karar "çok taraflı ticaret sisteminde bir sorunun çözülmesi için bir araya gelindiğinde neyin mümkün olabileceğini göstermektedir". AB Ticaret Komiseri C. Malmstroem de benzer yönde bir ifadeyle "DTÖ konusunda şüphe duyanlar görmüştür ki, DTÖ'nün hala sonuç üretebilme kapasitesi vardır".

Elbette bu iyimser ifadeler çok taraflı ticaret sistemi ve DTÖ'nün geleceği bakımından umut vericidir. Doha Turu bünyesinde devam eden geniş, kapsamlı ve zorlu müzakere alanlarında topyekûn bir başarı aramak yerine tarafların üzerinde uzlaşabilecekleri belirli konularda adımlar

atmalarını beklemek daha gerçekçi olacaktır. Bu durum elbette geniş çaplı bir serbestleşmenin getireceği yararları zamana yaymayı ve beklentileri düşürmeyi gerektirmektedir.

Nairobi'de elde ne var?

Bakanlar Konferansı ile Doha Turu müzakerelerinin devam edemeyeceği anlaşılınca beraber, Doha Turu'nda ele alınan bazı konularda ilerlemeler olduğunun altına çizmekte yarar var. Taslak Bakanlar Bildirgesi'ne de yansıyan bu hususlar öncelikle En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) açısından kayda değer gelişmeler olarak değerlendirilebilir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Nairobi Bakanlar Konferansı sonuçları özeti (temel uzlaş konuları)

Konu	Kararlar	Belge
Tarım		
<i>İhracat sübvansiyonları (rekabeti)</i>	<ul style="list-style-type: none"> -Gelişmiş üyeler ihracat sübvansiyonlarını derhal kaldıracaklar -Gelişme yolunda ülkeler ise 2018 sonuna kadar (daha önce bildiri yapılanları 2022 yılı sonuna kadar) kaldıracaklar -Üyeler ihracat sübvansiyonlarını ürün bazında son 5 yıllık uygulamalarının ortalamasının üzerine çıkaramayacaklar -Bu taahhüt, Karar ile uyumlu olanlar haricinde ihracat kredileri, kredi garantileri ve ihracat sigortaları için de geçerli olacaktır -Bu karar işlenmiş ürünler, süt ürünleri ve domuz etinde 2020 sonrası geçerli olacaktır -Devlet eliyle yapılan tarım ihracatında Tarım Anlaşması ve XVII. madde şartlarına uyulacaktır -Üyeler uluslararası gıda yardımı taahhütlerine uyacaklardır 	WT/MIN(15)/W/47
<i>Özel Korunma Mekanizması (SSM)</i>	<ul style="list-style-type: none"> -Gelişme yolunda ülkeler <i>özel korunma mekanizmalarına</i> Hong Kong BK Bildirgesi'nin 7. para. bağlamında başvurmaya devam edebileceklerdir -Gelişme yolunda ülkeler tarafından bu mekanizmaların kullanılması konusundaki 	WT/MIN(15)/W/45

	müzakereler, DTÖ tarım komitesi özel oturumunda ele alınacaktır	
Gıda arz güvenliği amaçlı kamu stokları	-Kalıcı bir çözüme ulaşıncaya kadar müzakereler Doha Kalkınma Gündemi haricinde, DTÖ tarım komitesi özel oturumunda ele alınacaktır	WT/MIN(15)/W/46
Pamuk	-EAGÜ menşeli pamuk ve pamukla ilgili ürünlere tarife ve kotasız pazara giriş imkânı sağlanacaktır	WT/MIN(15)/W/48
EAGÜ	-EAGÜ lehine bağlayıcı çok taraflı menşe kuralları hükümleri kabul edilmiştir (EAGÜ ihracatında %75 yabancı katma değer eşiği uygun bulunmuştur) -EAGÜ için hizmetlerde ‘yükümlülüğe aykırılık’ (waiver-yükümlülük üstlenmeme hakkı) 2030 yılı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmiştir	WT/MIN(15)/W/38 WT/MIN(15)/W/39
ITA	-Bilgi Teknolojileri Anlaşması-2 kabul edilmiştir -Bu çoklu (<i>plurilateral</i>) anlaşma ile pek çok bilgi ve iletişim teknolojisi ürünü üzerindeki (tarife satırlarının %65’i) gümrük vergileri 1 Temmuz 2016’dan itibaren aşamalı olarak kaldırılacaktır -Toplam 201 ürünün tarifesi en geç 2024’e kadar kaldırılacaktır -Anlaşma taraf olan ülkeler için geçerlidir, ancak MFN kuralı gereği taraf olmayan ülke menşeli ürünler bakımından da serbesti getirmektedir	WT/MIN(15)/25

Konferans’ta varılan uzlaşi sonucu en dikkat çekici adım tarım ürünleri müzakerelerinde “ihracatta rekabet” konusu olarak bilinen ve öteden beri tartışılan ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması konusu olmuştur. Bilindiği üzere özellikle gelişmiş ülkeler tarafından sağlanan tarım ürünleri ihracatındaki teşvikler pek çok GYÜ’nün ihracat kapasitesini zorlamaktadır. Buna göre, gelişmiş ülkelerin ihracat sübvansiyonlarını bazı istisnai alanlar haricinde derhal kaldıracaklar, GYÜ’ler ise sübvansiyon uygulamalarını 2018 sonuna kadar kademeli olarak kaldıracaklar, ancak Tarım Anlaşması’nın kendilerine tanıdığı haklardan 2023 yılı sonuna kadar faydalanabileceklerdir ⁷.

⁷ Tarım Anlaşması’nın 9.4 maddesinde belirtilen hususlar çerçevesinde 9.1 (d) ve (e) maddesine göre sağlanacak pazarlama ve ulaşım maliyetlerinin düşürülmesine ilişkin uygulamalar.

DTÖ Genel Direktörü Azevedo'ya göre bu gelişme 20 yıllık DTÖ tarihinde tarım alanında varılan en kapsamlı karar olmuştur ⁸. Tarımda ihracat sübvansiyonları Doha tarım müzakerelerinin üç temel konusundan birisini teşkil etmekteydi. Daha önceleri de gündeme getirilen bu konu Nairobi Konferansı ile bir karara bağlanmış oldu. Ancak uzlaşya varmanın çok kolay olmadığı görülmüştür. Başta Hindistan olmak üzere bazı GYÜ'lerin sübvansiyonları indirirken gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla istisnalar beklemesi müzakerelerde öne çıkmıştır. Özellikle kabul edilen metinde yer alan (WT/MIN/(15)/W/47) bazı yükümlülüklerin sadece gelişmiş ülkeler yerine tüm ülkeleri bağlayacak şekilde kabul edilmesi tartışmalı olmuştur.

Türkiye Bakanlar Konferansı toplantılarında ihracat sübvansiyonları konusunda kendi müzakere pozisyonunda ısrarı ile öne çıkmış ve diğer tarafları istediği noktaya varana kadar zorlayarak diplomatik bir manevra örneği göstermiştir. Bilindiği üzere, Türkiye bu alanda 2001 yılında DTÖ'ye verdiği en son bildirimlerde ⁹ toplam 24 tarım ürününe sübvansiyon uygulaması yaptığını belirtmişti. Nairobi toplantılarında, Türkiye'nin genel tutumu daha önce Doha Turu müzakerelerindeki pozisyonuna uygun olarak tarım ticaretinde önemli üç konu (pazara giriş, iç destek taahhütleri ve ihracat sübvansiyonları) arasında bir dengenin teşkili ya da sadece ihracat sübvansiyonları ele alındığında "ihracat rekabeti" çerçevesinde alt konularda bir dengenin sağlanması şeklindeydi. Türkiye, Nairobi görüşmelerinde ihracat sübvansiyonlarını için ilave süre istemiş ve bunların kaldırılmasının kademeli olmaktan ziyade belirtilen süre sonuna bırakılmasını (yani mümkün olduğunca en son tarihe ertelenmesini) talep etmiştir. Aksi takdirde tarım alanındaki mutabakatını çekeceğini belirterek hassasiyet gösterdiği hususların nihai metne yansımaları konusunda ısrarcı olmuştur. Ayrıca, Afrika ülkeleri ve EAGÜ'lerin bu alandaki kazanımlarına engel olmamak amacıyla indirim süresi konusunda 24 üründen sadece 5 tanesinde süre konusunda taviz istemiştir. Bu taleplerinin uzlaşma metnine yansımaları sağlamak amacıyla başarılı bir çalışma yürütmüştür. Türkiye'nin DTÖ'ye bu konuda yapmış olduğu son bildirimini dikkate alınarak listedeki ürünlerin tamamında bu imkânı kullanması sağlanmıştır. Bu Türkiye'nin Nairobi'de en önemli konu olan tarım alanında göstermiş olduğu belirleyici ve etkin bir diplomatik atak diğer ülkelere karşı sağladığı bir başarıdır.

İlk kez bir Afrika ülkesinde yapılan DTÖ Bakanlar Konferansında, tarım alanında özellikle EAGÜ ve Afrika ülkeleri için baştan beri hassas oldukları bazı noktalarda olumlu adımlar atılmıştır. Bunların başında, tarım ticaretinin serbestleşmesi sonucu ithalatın artması ile yerli üreticileri korumak amacıyla başvurdukları ve özellikle Türkiye'nin de dâhil olduğu G33 ¹⁰ olarak bilinen grubun Doha müzakerelerinde ön plana çıkardığı *özel korunma mekanizması* konusu gelmektedir. Nairobi'de GYÜ'lerin kalıcı bir çözüme kadar bu imkânı kullanabileceği belirtilmiştir. Yine tarım alanında, bazı Afrika ülkeleri için önemli bir ihracat ürünü olan pamuk konusunda EAGÜ menşeli

⁸ Bkz. 'WTO members secure "historic" Nairobi Package for Africa and the world' https://www.wto.org/english/news_e/news15_e/mc10_19dec15_e.htm (19 Aralık 2015),

⁹ Türkiye'nin bildirimleri için bkz. G/SCM/N/60/TUR; G/AG/N/TUR/13 ve G/SCM/N/71/TUR

¹⁰ G33 grubu üyeleri Doha tarım ürünleri müzakerelerinde tarife indirimlerinde daha az yükümlülük üstlenmek taleplerini dile getirmişti. Bu bağlamda ithalat artışı karşısında tarımda tarifelerin geçici olarak yükseltilmesi olanağını sağlayan "özel korunma mekanizması" için ısrarcı olmuşlardı. Bu konu Doha Turu müzakerelerinde tıkaçlı alanların başında gelmekteydi.

pamuk ve pamukla ilgili ürünlere tarife ve kotasız pazara giriş imkânı sağlanacağı kayda geçmiştir.

Tarım alanında bir diğer konu ise *gıda arzı güvenliğinin sağlanması amacıyla kamu stoklarına* ilişkindir. Bu alanda özellikle arz güvenliğini temin amacıyla GYÜ'ler ticareti bozucu etkisi olan iç desteklerin kabul edilmesi konusunda ısrarcı olmaktadır. Bu konuda Nairobi'de alınan karar iki yıl önceki Bali Konferansı'nda alınan ve kalıcı bir çözüme ulaşabilmek amacıyla müzakerelerin Doha Kalkınma Gündemi haricinde Tarım Komitesi oturumlarında devam etmesi yönündeki kararın bir devamı niteliğinde olmuştur.

EAGÜ'ler bakımından Nairobi'de bahse değer diğer iki gelişme ise; bu ülkeler lehine olabilecek bağlayıcı çok taraflı menşe kuralları hükümleri kabul edilmesi hizmetler alanında yükümlülük üstlenmeme hakkı sayılabilecek bir 'waiver' uygulamasının 2030 yılı sonuna kadar uzatılmasına karar verilmesi olmuştur.

Nairobi Konferansı'nda tarım dışında en önemli adım ise *Bilgi Teknolojisi Anlaşması'nın ITA-2* olarak genişletilmesi konusunda varılan uzlaşdır. Bu niteliği itibarıyla tüm DTÖ üyesi ülkeler tarafından çok taraflı temelde değil "çoklu" (plurilateral) olarak müzakere edilen bir anlaşmadır. Esas olarak bilgi teknolojisine ilişkin ürünlere tarife indirimleri yoluyla ticaretin liberalizasyonu hedeflenmektedir. Nairobi'de alınan karara göre tarifeler 2016'dan 2019'a kadar dört aşamada sıfırlanacaktır. Bu karar 1996 yılında kabul edilen ve 80'in üzerinde ülkenin taraf olduğu (bu ülkeler bilgi teknolojisi ürünlerinde dünya ticaretinin %97'sini ellerinde bulundurmaktaydı) ilk ITA Anlaşmasındaki (ITA-1) serbesti, bu genişleme ile birlikte (ITA-2) 2024 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere 201 ürüne çıkarmaktadır. Elbette bu durum teknolojilerin gelişmesi sonucu piyasaya çıkan yeni ürünlerin de kapsam içerisine alınmasını gerektirdiğinden önemlidir. Nitekim ITA Anlaşmasının genişletilmesi çabası, 2012 yılında aralarında Türkiye'nin de olduğu 33 ülke tarafından (sonradan bu sayı 54 olmuştur) başlatılan müzakerelerin Mayıs 2015'de tamamlanması ile sonuçlanmıştı.

ITA konusu Türkiye için Nairobi'de tarımda ihracat sübvansiyonlarından sonra ikinci önemli konu olmuştur. Türkiye ITA-1 Anlaşmasının tarafıdır. Türkiye ITA-2 görüşmelerinde de yer alarak bu alanda istekliliğinin devam ettiğini göstermiştir. Türkiye'nin DTÖ'deki taahhüt listelerinde bu ürünlere "bağlanmış tarife" oranları yüksektir. Ancak söz konusu ürünlere AB'nin ortak gümrük tarifesine uyumlu olarak Türkiye *uyguladığı* (applied) gümrük tarifesi oranlarını neredeyse sıfırlamış ve ithalatta liberal bir politika izlemektedir. Nairobi görüşmeleri esnasında ise, Türkiye genişletilecek ürün listesinde hangi ürünlere bağlı oranların indirimini ne kadar sürede yapacağı konusunda oluşan anlaşmazlık sonucu ITA-2'ye katılmaktan vazgeçtiğini bildirmiştir¹¹.

Türkiye'nin bu kararına rezervini çekmeyen ABD'nin katı tutumu neden olmuştur. Diğer taraftan, ITA-2 her ne kadar çoklu bir anlaşma olsa da içerdiği "Most Favoured Nation" (en çok müsaadeye mazhar ulus) prensibi gereği anlaşmaya taraf olmayan ülkelere de

¹¹ Bu bağlamda Türkiye 'bağlı tarife' oranlarını 5 ila 7 yıllık listeler bağlamında bildirmiş, ancak bu isteği özellikle ABD tarafından kabul görmemiştir. Oysa Türkiye'nin belirttiği bu üst tarife oranları başka ülkeler tarafından da uygulanmaktadır. ABD'nin bu konuda söz konusu ülkelere bir itirazda bulunmadığı görülmektedir.

uygulanacağından, bu durum Türkiye'nin söz konusu ürünlerde gümrüksüz mal ihracatını engellemeyecektir. ABD'nin bu tutumu Türkiye'ye bir nevi fırsat olarak neticelenmiştir.

Nairobi ve sonrası

Cenevre merkezli ve küresel ticaret üzerine önemli bir araştırma merkezi olan ICTSD (International Centre for Trade and Sustainable Development) yöneticilerinden A. Crosby'nin de belirttiği gibi ¹² aslında Nairobi 10'ncu Bakanlar Konferansı, öncesinde oluşan havanın aksine dünya ticareti için "beklenenden daha iyi" getiriler sağlamıştır. Bununla beraber, taraflar "Doha Turu'nun geleceği hakkında anlaşamadıkları konusunda anlaşmışlardır".

Nairobi'de DTÖ üyesi ülkelerin Bakanların bir siyasi irade göstererek belirli konularda mütevazı bazı adımların atılması yönünde uzlaşa sağlamaları, DTÖ'nün güvenilirliği ve yeniden etkinliğini kazanması bakımından -küçük de olsa- olumlu yönde bir gelişme sayılabilir. Ne var ki, müzakere edilmesi beklenen alanlar halen çok geniştir. Bir sonraki Bakanlar toplantısına kadar geçecek iki yıllık süre içinde "yeni açılımlar" sağlanması gerekecek çok sayıda konu -Türkiye de dâhil olmak üzere- tüm üye ülkeleri beklemektedir.

¹² Bkz. <http://www.fin24.com/Economy/wto-leaders-agree-to-end-farm-subsidies-20151220>